

Ο αναρχικός Κάφκα

1. το βιβλίο «Φραντς Κάφκα : ο ανατόμος της εξουσίας » του Κώστα Δεσποινιάδη αναδεικνύει την πολιτική-αναρχική διάσταση των γραπτών του Κάφκα -

Κείμενο : Τάσος Π. Καραντής

Γνώρισα, για πρώτη φορά, τον Κάφκα στα εφηβικά μου χρόνια, όταν έπεσε στα χέρια μου «Ο Πύργος», μια έκδοση του 1964 («ΓΑΛΑΞΙΑΣ»), σε μετάφραση του Αλέξανδρου Κοτζιά, που ανακάλυψα στη βιβλιοθήκη της μητέρας μου. Διαβάζοντάς το, δέθηκα, μεμιάς, με τον Κάφκα και ξεκίνησα να αναζητώ και τα άλλα βιβλία του. Τον είδα σαν ένα σύντροφο και στη δική μου, ιδιοσυγκρασιακή, μοναχικότητα, αφού, αμέσως, ένιωσα, αυτό που αναφέρει ο Δεσποινιάδης στο βιβλίο του(σελ. 72) και που, τηρουμένων των αναλογιών, ισχύει και για μένα : «Ο Κάφκα, επί της ουσίας, πέρασε μόνος του ολόκληρη τη ζωή του. Δεν ένιωσε ποτέ μέλος καμιάς ομάδας και κανενός κινήματος. Η ζυγαριά των ενδιαφερόντων του έκλεισε οριστικά προς τη μεριά της “φυλακής των χαρτιών του”.».

Όπως αναφέρει ο Κώστας Δεσποινιάδης στο βιβλίο του(σελ. 74-75), μέχρι σήμερα, οι προσεγγίσεις που γίνονταν στο Κάφκα, ήταν οι εξής : οι αμιγώς λογοτεχνικές, οι βιογραφικές-ψυχολογικές-ψυχαναλυτικές, οι θεολογικές-μεταφυσικές-θρησκευτικές, κάποιες που έδιναν βαρύτητα στην εβραϊκή του καταγωγή, οι μεταμοντέρνες κι οι κοινωνικοπολιτικές, όπου αποτελούσαν το κόκκινο πανί για την κατεστημένη κριτική. Αυτές τις τελευταίες ενστερνίζεται κι ο συγγραφέας του βιβλίου, εστιάζοντας στην πολιτική, ουσιαστικά αναρχική, διάσταση των γραπτών του Κάφκα.

Μέσα από έξι(6) κείμενά του, διαφωνεί με την επικρατούσα περί Κάφκα άποψη και μας εξηγεί : «Τα κείμενα που συγκεντρώνω εδώ δεν είναι ακαδημαϊκές, εξαντλητικές μελέτες ενός ειδικού “καφκολόγου”. Αφήνω αυτόν τον διόλου κολακευτικό τίτλο για άλλους. Πρόθεσή μου ήταν να γράψω μερικά κείμενα “πολεμικής” ενάντια στις ερμηνείες που τακτοποιούν τον Κάφκα σε βολικά, ακίνδυνα “κουτάκια”, που ληξιαρχικά τον κατατάσσουν στεγνό, αποστειρωμένο και ξεδοντιασμένο σε κάποιο κεφάλαιο της ιστορίας της παγκόσμιας λογοτεχνίας.»(σελ. 11).

Οι τίτλοι των ενοτήτων του βιβλίου είναι ενδεικτικοί της πολιτικής προσέγγισης και της διεισδυτικής διερεύνησης του έργου του Κάφκα.

Ο ΑΝΑΤΟΜΟΣ ΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Εξετάζονται τα έργα του : «Ο Πύργος»(το σύμβολο της απόλυτης – ολοκληρωτικής εξουσίας, όπως, πολύ εύστοχα, επισημαίνει ο Δεσποινιάδης), «Η Δίκη», «Η Μεταμόρφωση» και «Η Κρίση», μέσα από τα οποία αναδεικνύεται ο “αναρχικός κριτής Κάφκα”. Μέσα από τη διερεύνηση των παραπάνω έργων θίγεται το θεμελιώδες θέμα της απεριόριστης εξουσίας, αλλά και του αγώνα ενάντια στην οποιαδήποτε μορφή της. Ξεγυμνώνεται έτσι και ξεχωρίζει, η “γλοιώδης μάζα” που στηρίζει την εξουσία με το να παρεμβάλλεται ανάμεσα σ’ αυτήν και σ’ όλους τους εχθρούς της, δηλαδή την κάθε ανήσυχη συνείδηση και τον κάθε αποκλίνοντα – μιάσμα, που δεν είναι ανεκτός στην εξουσία, η οποία, και φυσικά, φροντίζει να απαλλαγεί απ’ αυτόν, μέσα από τους μηχανισμούς – θεσμούς της. Όπως γράφει ο Δεσποινιάδης : «Οι σελίδες του Πύργου, της Δίκης και της Αμερικής, είναι γεμάτες από τέτοια πρόσωπα. Κατώτεροι και ανώτεροι υποφρούραρχοι και φρούραρχοι, υπάλληλοι, ξενοδόχοι, σερβιτόροι, χαφιέδες, πληροφοριοδότες, δικηγόροι, υπάλληλοι δικαστηρίων, βοηθοί, υπηρέτες, παλιοί συνήγοροι, θυρωροί, αρχιθυρωροί, χειριστές του ασανσέρ, μάγεις, προϊστάμενοι, παιδάκια και περαστικοί που πηγαينوέρχονται θορυβώντας ... αμέτρητα πρόσωπα –

απρόσωπα ανδρείκελα ενός τερατώδους μηχανισμού ...»(σελ. 19). Και καταλήγει, σημειώνοντας : «Ο Κάφκα είναι από τις λίγες εκείνες περιπτώσεις συγγραφέων, τα έργα των οποίων, απαγορεύτηκαν, με λίγα χρόνια διαφορά, από τους δύο τρομερότερους ολοκληρωτισμούς του 20ου αιώνα, τον ναζισμό και τον μπολσεβικισμό.»(σελ. 26).

Ο ΝΟΜΟΣ, Η ΓΡΑΦΗ Η ΤΙΜΩΡΙΑ, ΤΟ ΣΩΜΑ

Εδώ, μας καλεί να ξαναδιαβάσουμε τη «Σωφρονιστική Αποικία» κι εστιάζει στο ζήτημα των βασανιστηρίων και πώς αυτά συνδέονται με τον Νόμο, την τιμωρία και το ανθρώπινο σώμα. Γιατί, όπως γράφει κι ο Φουκώ : «τα βασανιστήρια δεν αποκαθιστούν τη δικαιοσύνη, ενισχύουν την εξουσία»(σελ. 34).

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ο ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΑΦΚΑ

Στο κεφάλαιο αυτό ο Δεσποινιάδης “ακτινογραφεί” το μυθιστόρημα «Αμερική» του Κάφκα και μας δείχνει πώς, μέσα από τις σελίδες του, ασκεί ανελέητη κριτική στον, επελαύνοντα, την εποχή του καπιταλισμό. Στο συγκεκριμένο έργο του απαντώνται αρκετές φορές οι λέξεις απεργία, διαδηλωτές και σωματείο εργαζομένων, ενώ ποικιλοτρόπως δείχνει τη συμπάθειά του στα θύματα αυτού του συστήματος. Όλο το μυθιστόρημα συνιστά «μια σαφέστατη κριτική απέναντι στη μηχανοποιημένη εργασία, την εκμηχάνιση της ζωής και την ολοκληρωτική επικράτηση του τεχνικού πολιτισμού έναντι του πνευματικού.»(σελ. 44). Η «Αμερική», όπως εύστοφα, γράφει ο Δεσποινιάδης «δείχνει ότι το καπιταλιστικό όνειρο έχει και μια “σκοτεινή πλευρά”, αυτή την οποία υφίστανται οι εργάτες.»(σελ. 45). Κι όπως συγκεφαλαιώνει, επισημαίνοντας «Δεν είναι τυχαίο ότι ο Κάφκα, πέραν πάσης αρχιτεκτονικής λογικής, τοποθετεί το σπίτι του θείου στον έκτο όροφο ενός κτηρίου, στα πέντε πατώματα του οποίου, καθώς και στα τρία υπόγειά του, στεγάζεται η επιχείρησή του. Η άνεση και η πολυτέλεια πατά πάνω στο μόχθο των απάνθρωπα εργαζόμενων υπαλλήλων.»(σελ. 45).

ΤΑ ΣΤΕΡΕΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΟ «ΚΤΙΣΜΑ»

Στο αφήγημα αυτό του Κάφκα, στο «Κτίσμα», ένας τυφλοπόντικας παίρνει δεκάδες προφυλάξεις μανιακού για να αποφύγει τον κίνδυνο. Αναπαρίσταται έτσι, συμβολικά, η τακτοποιημένη μικροαστική ζωή, που όπως επισημαίνει ο Δεσποινιάδης, παραπέμποντας στα «Ημερολόγια» του μεγάλου συγγραφέα, έφερνε αναγούλα στον Κάφκα! Το συμπέρασμα που βγαίνει απ’ αυτό το σχόλιο του «Κτίσματος» είναι συγκλονιστικό, ο τυφλοπόντικας του αφηγήματος είναι τα “βοηθητικά πρόσωπα” : «είναι οι κατώτεροι και ανώτεροι υποφρούραρχοι και φρούραρχοι του Πύργου, είναι οι δικηγόροι, οι παλιοί συνήγοροι και οι υπάλληλοι των δικαστηρίων της Δίκης, είναι οι γονείς που σκοτώνουν τον “αποκλίνοντα”, το μίasma της οικογένειας στη Μεταμόρφωση, είναι οι θυρωροί, οι αρχιθυρωροί και οι χαφιέδες συνάδερφοι της Αμερικής. Κοντολογίς, είναι τα στέρεα θεμέλια δίχως την ύπαρξη των οποίων ... κανένας Πύργος δεν θα μπορούσε να σταθεί όρθιος.»(σελ. 57).

Ο ΚΑΦΚΑ ΚΙ ΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ

Ο ΚΑΦΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΕΞΟΥΣΙΑΣ(ΜΙΑ ΜΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΜΑΧΗ)

Στα δυο τελευταία αυτά κεφάλαια εξετάζεται η σχέση του Κάφκα με τους αναρχικούς κύκλους της Πράγας, αλλά κι η αποσιώπησή τους, απ’ όλους εκείνους τους βιογράφους και μελετητές του, που

τον θέλουν κομμένο και ραμμένο στα μέτρα τους. Κι όμως, σύμφωνα με τα ιστορικά στοιχεία που παρουσιάζει ο Δεσποινιάδης, ο Κάφκα παρακολουθούσε συστηματικά τις εκδηλώσεις των αναρχικών, του έδινε οικονομική ενίσχυση, είχε συλληφθεί, μαζί με άλλους αναρχικούς διαδηλωτές, από την αστυνομία, χαρακτηριστικό δε των πεποιθήσεών του είναι και το παρακάτω γεγονός : «Ενώ βρισκόταν σε κάποια εκδήλωση παίχτηκε ο γερμανικός εθνικός ύμνος και όλοι οι παρευρισκόμενοι σηκώθηκαν όρθιοι, όπως βλακωδώς συνηθίζεται σε τέτοιες περιπτώσεις. Όλοι; Όχι ακριβώς. Ο Κάφκα παρέμεινε επιδεικτικά καθιστός, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα την εκδίωξή του από την εκδήλωση!»(σελ. 61). Πέρα, απ' αυτά, ο Δεσποινιάδης συγκεντρώνει, μέσα από τα ίδια του τα έργα, και μια σειρά θέσεων του Κάφκα(δημοσιοϋπαλληλική ζωή – δημόσιοι υπάλληλοι, πλούτος, εθνικισμός, ρατσισμός – αντισιωνισμός – ανερχόμενος ναζισμός, μπολσεβικισμός, γραφειοκρατία – χειραγώγηση των εργατικών αγώνων, εφημερίδες – δημοσιογραφία – επικαιρότητα, милитарισμός – φασισμός, πόλεμος, κοινωνία των Εθνών), όπου η κριτική του, όπως γράφει, είναι ανατιναχτική, κάνοντας φύλλο και φτερό το πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο της εποχής του.

Τελικά, όπως σημειώνει ο Κώστας Δεσποινιάδης, ο Κάφκα «απέδειξε πως, όταν οι εξουσίες παραφρονούν, όταν η κοινωνική οργάνωση καθίσταται τόσο βάρβαρη και απάνθρωπη, αρκεί και η ζωή ενός φυματικού υπαλλήλου του Ιδρύματος Ασφαλίσεων Εργατικών Ατυχημάτων για να “αποκαλυφθούν” τέτοιοι εφιάλτες»(σελ. 29). Και πράγματι, μέσα από το βιβλίο του αυτό, εκπληρώνει, και με το παραπάνω, το “χρέος” του, παρουσιάζοντάς μας θαρραλέα το αναρχικό πρόσωπο του Κάφκα, του συγγραφέα εκείνου, που, όπως, εμπνευσμένα, γράφει(σελ. 11), ήταν «αυτός που πιο αποφασιστικά από οποιονδήποτε άλλο στον 20ο αιώνα έχωσε το μαχαίρι στην καρδιά του κτήνους.».

* Το βιβλίο του Κώστα Δεσποινιάδη «Φραντς Κάφκα : ο ανατόμος της εξουσίας»(Θεσσαλονίκη 2007), κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «ΠΑΝΟΠΤΙΚΟΝ».